

EN FÖRBISEDD DIMENSION AV VÄRDE

Följande text ämnar diskutera en förbisedd dimension av värde, nämligen dess robusthet. Syftet med texten är att påvisa det begreppsliga utrymmet för denna förbisedda dimension av värde och att visa på vilken möjlig substantiell roll robusthet kan spela.¹

1. VÄRDEANALYSER OCH BEGREPPSLIGT UTRYMME

Den populära "fitting attitudes"-analysen av värde (hädanefter FA-analysen) är hjälpsam för att visa på det begreppsliga utrymmet för den här aspekten av värde. FA-analysen menar att vi kan redogöra för ett objekts värde i termer av attityder som det är passande att inta gentemot objektet. Med andra ord är ett objekt positivt värdefullt om och endast om det är passande att gilla, eller ha någon annan typ av positivt laddad attityd, gentemot objektet.² Om motsatsen gäller, det vill säga om objektet har ett negativt värde, gör analysen gällande att det är passande att ogilla, eller ha någon annan typ av negativt laddad attityd, gentemot objektet.

FA-analysen har alltså två komponenter, en normativ komponent och en attityd-komponent. Den normativa komponenten av analysen är "passandet" och attityd-komponenten är "gillandet". Det finns ingen konsensus kring hur dessa komponenter ska förstås men alla versioner av FA-analysen har dessa två komponenter i någon form och det är vanligt förekommande att använda "passande" och "gillande" som paraplytermer. Det viktiga för våra syften är hur man ska förstå den normativa komponenten. En vanligt förekommande förståelse är i termer av ett strikt, ograderbart, begrepp såsom "bör" eller "konklusiva skäl" (Brentano [1889] 2009; Rabinowicz 2008). Vi har inte möjlighet att i denna text argumentera för och mot olika förståelser av den normativa kompo-

1. Vi vill tacka Andrés Garcia, Wlodek Rabinowicz, Toni Rønnow-Rasmussen, Marta Johansson samt deltagarna i doktorandseminariet vid Lunds universitet för hjälpsamma kommentarer.

2. För enkelhetens skull använder vi termen "objekt" i en vid bemärkelse som inkluderar även sådana värdebärare som sakförhållanden eller händelser.

nenten.³ Vi kommer acceptera en FA-analys där den normativa komponenten förstås i termer av ”konklusiva skäl” (eng. ”conclusive reasons”) (jfr Rabinowicz 2008; Skorupski 2010; Gertken och Kiesewetter 2017).

Att ha konklusiva skäl för att ha en attityd gentemot ett objekt innebär att skälen för att ha attityden väger tyngre än skälen mot att ha attityden. Således kan man inte ha ”mer konklusiva skäl” eller ”mindre konklusiva skäl” – antingen är skälen konklusiva eller så är de inte det.⁴

På senare år har FA-analysen framförallt använts för att förklara vad det innebär för något att vara värdefullt. Men för att ge en tillfredsställande analys om världets natur räcker det inte att förklara vad det innebär att något är värdefullt. Analysen måste även kunna redogöra för det oförnekliga faktumet att värde kommer i grader. Ett objekt kan till exempel vara väldigt värdefullt eller bara marginellt värdefullt.

Det naturliga är att FA-analysen fångar hur värdefulla objekt är antingen genom att låta den normativa komponenten variera i styrka eller genom att låta attityd-komponenten variera i intensitet. Med andra ord, om x är ”väldigt värdefullt” ska det antingen förstås i termer av att det är ”*väldigt passande* att gilla x ” eller ”*passande* att gilla x *väldigt mycket*”.⁵ Det finns intuitivt stöd för båda sätten att fånga hur värdefulla objekt är. Betänk den första formuleringen: Om vi har väldigt starka skäl att gilla något verkar det som om det borde reflekteras i objektets värde. Å andra sidan verkar det också som om det är passande att gilla något väldigt mycket borde även detta förtälja något om objektets värde.

Vilken formulering av FA-analysen som är den rätta är en mer komplex diskussion än vad vi kan redogöra för i denna text.⁶ Däremot vill vi påpeka att den normativa komponenten i FA-analysen måste vara graderbar om den överhuvudtaget ska kunna användas för att fånga hur värdefulla objekt är. Som vi påpekat ovan är de flesta FA-teoretiker inte benägna att förstå den normativa komponenten som graderbar, vilket i stället tvingar dem att förstå hur värdefulla objekt är med hänvisning

3. Se däremot Andersson och Green Werkmäster (MS) för en genomgång av för- och nackdelar med olika uttolkningar av den normativa komponenten.

4. För att undvika den så kallade fel-sorts-skäl-invändningen (eng. Wrong-kind-of-reasons-objection) kan man specificera att skälen är av rätt sort (Rabinowicz och Rønnow-Rasmussen 2004; 2006).

5. Rent tekniskt sett så finns det även en tredje möjlighet, det kan vara båda komponenterna som fångar hur värdefullt något är. Det vill säga kanske ska ” x är väldigt värdefullt” förstås i termer av ”väldigt passande att gilla x väldigt mycket. I ”How Valuable Is It?” (MS) diskuterar vi denna möjlighet i mer detalj.

6. I ”How Valuable Is It?” (MS) går vi in mer på djupet, nyanserar och analyserar hur FA-analysen bör redogöra för grader av värde.

till den attityd-relaterade komponentens intensitet. Detta är även det tillvägagångssätt vi kommer utgå ifrån fortsättningsvis.

Även om man hävdar att grader av värde ska fångas av attityd-komponenten hos analysen kan man emellertid inte bortse från att den normativa komponenten spelar någon förklarande roll. Vi ska nu förklara varför det är fallet.

Som vi tidigare nämnt förstår vi att en attityd är passande att ha om och endast om det finns konklusiva skäl att ha attityden. Med "konklusiva skäl" avses här att skälen för att ha attityden överväger skälen mot att ha attityden. Föreställ er nu följande fall med två objekt, x och y . Det finns väldigt starka skäl att gilla x med styrkan S och väldigt svaga skäl mot att gilla x med styrkan S . Det finns alltså konklusiva skäl för att gilla x med intensitet S , vilket vi ska säga innebär att x är värdefullt till grad S . Det finns ganska starka skäl att gilla y med intensitet S och nästan lika starka mot att gilla y med denna styrka. Det finns alltså konklusiva skäl för att gilla y med intensitet S vilket innebär att y också är värdefullt till grad S .

Om vi antar att hur värdefulla x och y är bestäms av styrkan på attityden så visar ovanstående att x och y är lika värdefulla, attityden har styrkan S i båda fallen. Men ändock tycks ju något skilja x och y åt. Frågan är om inte en skillnad i den normativa komponenten, så som i fallet med x och y , speglar något centralt och tidigare förbisett. Vi menar att det är *robustheten* hos värdet som kan redogöras för med hjälp av den normativa komponenten. Exemplet ovan visar alltså på att x s värde är mer robust än y s värde.

2. OLIKA FORMER AV ROBUSTHET

Vi vet nu att FA-analysen lämnar begreppsligt utrymme för vad vi kallar robusthet, vilket är en aspekt av värde som skiljer sig från styrka. Frågan som återstår är hur man ska förstå det att ett värde är robust. Termen "robust" används i vardagsspråket när man vill förmedla att ett objekt är mer tåligt än ett annat. Det är dock inte den här vardagliga användningen av termen vi åsyftar i den här kontexten.

Låt oss börja med att se till vilka ledtrådar FA-analysen ger oss. Enligt analysen är värdet mer robust i den betydelsen att det skulle krävas en större förändring i sammanvägningen av skäl för att hur värdefullt objektet är förändras. Detta fenomen illustrerades i exemplet ovan. Det skulle krävas en större förändring i sammanvägningen av skäl för att det

inte längre skulle vara fallet att man har konklusiva skäl att gilla x än vad som skulle krävas för att man inte längre skulle ha konklusiva skäl att gilla y . Med andra ord, ju mer de underliggande skälen kan skifta utan att förändra det faktum att man fortfarande har konklusiva skäl att gilla ett objekt desto mer robust är objektets värde.

I ovanstående har vi endast återigen förklarat robustheten i termer av skäl. Det här är i vanliga fall inte problematiskt – tvärtom, vi har fått en analys av något som vi inte riktigt har haft full förståelse av sen tidigare. Men vårt fall är något annorlunda. I vårt fall råder det osäkerhet kring vad det är vi faktiskt har en analys av! För att råda bot på det måste en bild ges av vad robusthet är och den bilden bör inte ges i termer av skäl för attityder. Följande två exempel kan vara till hjälp för att illustrera ett värdes robusthet:

Föreställ dig två bilar, b_1 och b_2 , som är lika bra men b_1 s värde är mer robust än b_2 s. Det här skulle kunna manifesteras sig i att en repa på lacken på b_1 inte skulle påverka hur värdefull b_1 är, men en repa på lacken på b_2 skulle påverka hur värdefull b_2 är.

Låt oss ge ytterligare ett exempel. Vi kan föreställa oss en tavla som har ett visst värde i kraft av sin färgkomposition och bildspråk. Vi kan sedermera anta att bildspråket är tänkt att fungera som propaganda för kolonialism. Det verkar inte begreppsligt förvirrat att hävda att tavlans syfte inte gör tavlan sämre och samtidigt hävda att syftet påverkar värdet hos tavlan.

Flera strategier har presenterats för att förklara dessa typer av exempel. En strategi är att säga att syftet tavlan målades i inte är relevant för tavlans övergripande värde utan enbart relevant i frågan gällande tavlans värde i ett specifikt hänseende. Denna strategi skulle innebära att ett objekts totala värde inte är beroende av (alla) de aspekter som objektet är värdefullt i, vilket tycks konstraintuitivt. Ett annat förslag är att tavlan faktiskt är sämre än vad man tidigare trott. Det faktum att tavlan målades i ett hemskt syfte gör tavlan sämre. Medan vissa finner det här förslaget rimligt, kan andra nog vara beredda att hävda att tavlan *de facto* inte blivit sämre. För dem som inte finner dessa två strategier övertygande finns nu alltså ett tredje alternativ. Vad vi vill föreslå är att det faktum att tavlan var målades i ett hemskt syfte påverkar graden av robusthet hos tavlans värde. Det gör värdet mindre robust men påverkar inte hur värdefull tavlan är. Det faktum att tavlan var en målat i ett hemskt syfte påverkar alltså tavlans övergripande värde men gör inte tavlan bättre eller sämre.

Dessa exempel gör det tydligt att en förändring kan ske i de naturliga egenskaperna hos ett objekt utan att objektet blir bättre eller sämre. Till exempel behöver inte en repa i lacken göra en bil mindre värdefull. Det här kan tyckas förvånande då förändringar i de naturliga egenskaperna ofta är intimt sammankopplade med förändringar i de normativa egenskaperna. Det här fångas av supervenienstesen som är en av de mer etablerade sanningarna inom meta-etik. Enligt den tesen kan det inte förekomma en förändring i de normativa egenskaperna utan en förändring i de naturliga egenskaperna som de normativa egenskaperna supervenierar, eller grundas, på. Att erkänna robusthet som en dimension av värde innebär dock inte att man förnekar den här tesen. I fallet med bilen sker en förändring i de normativa egenskaperna. Det är inte att objektet är värdefullt som har förändrats, eller hur värdefullt objektet är som har förändrats, utan en annan dimension av värdet som har förändrats – nämligen hur robust värdet är. Kort sagt, en förändring av de normativa egenskaperna och de naturliga egenskaperna behöver inte göra ett objekt bättre eller sämre.

Vi började med påståendet att det enligt FA-analysen finns ett begreppsligt utrymme för robusthet men vi hoppas att de ovanstående exemplen har visat att robusthet inte är beroende av FA-analysen. Det vill säga, det finns exempel på detta fenomen som inte är beroende av en specifik analys av värde. Vi vill rentav hävda att en tillfredsställande analys av värde måste kunna redogöra, inte bara för vad det innebär att vara värdefull och att vara värdefull till en viss grad, utan även kunna redogöra för robustheten hos värdet.

En central fråga som bör ställas när det kommer till denna typ av spörsmål är huruvida robusthet kan bidra till att öka vår förståelse och användas inom andra områden. Vi tror att så är fallet. Det verkar nämligen finnas en potentiell epistemologisk vinst med robusthet när det kommer till beslut där vi är osäkra på hur värdefullt något är. Det är ofta så att vi är osäkra på exakt hur starka våra skäl för och mot att ha en attityd är. Med andra ord, vi är osäkra över huruvida skälen för att ha attityden faktiskt är konklusiva. Däremot verkar det som att ju högre grad av robusthet vi tillskriver ett värde, desto större felmarginal kan vi ha på våra omdömen gällande styrkan på skälen utan att ha fel angående hur värdefullt objektet är. Hur denna poäng ska formuleras kräver såklart en mer djuplodande diskussion än vad vi kan erbjuda i denna text. Däremot, som vi kommer se i nästa avsnitt, finns det beslutsteoretiska problem rörande robusthet.

3. ETT AVSLUTANDE PROBLEM

Om det är så att två objekt kan vara lika värdefulla samtidigt som deras värden skiljer sig åt med avseende på sin robusthet, tycks vi mötas av beslutsteoretiska problem. Föreställ er att vi ska välja mellan två objekt, x och y . Det är vanligt att anta att i valet mellan två objekt att man bör välja ett objekt framför det andra om och endast om det är det bättre alternativet samt att det är tillåtet att välja endera om och endast om objekten är lika bra.

Anta nu att x och y är lika bra, men x s värde är mer robust än y s. Många skulle nog i ett sådant läge hävda att vi därmed bör välja x och att det vore ett misstag att välja y . Det faktum att x s värde är mer robust tycks tala i någon mån för att vi ska välja x framför y . Men om vi bör välja x framför y strider detta mot våra tidigare antaganden om att x och y är lika bra och att vi bara bör välja ett alternativ om och endast om det alternativet är det bättre.⁷

Det här visar på tre möjligheter. Den första möjligheten är att hävda att robustheten hos värdet hos ett objekt inte spelar någon avgörande roll i beslutsituationer. För att argumentera för den positionen måste man dock på något vis förklara varför man inte kan förlita sig på den starka intuitionen att välja objektet med det mer robusta värdet. Den andra möjligheten är att ett objekts robusthet också påverkar hur värdefullt objektet är. Den här möjligheten strider dock mot den karakterisering vi gett av robusthet och att hävda detta tycks därmed vara begreppsligt förvirrat. Den tredje möjligheten är att hävda att man bör välja objektet med det mer robusta värdet men att så är fallet inte på något vis implicerar att det valda objektet är bättre än det andra objektet. Det här skulle gå stick i stäv med antagandet att man ska välja det alternativ som maximerar det förväntade värdet och om det förväntade värdet hos två alternativ är lika får man välja vilken som. Att anta den här synen skulle därmed kräva att många filosofer får revidera sin syn på kopplingen mellan vad vi bör göra i beslutsituationer och alternativens värde.

LITTERATUR

- Andersson, H. och J. Green Werkmäster. "How Valuable is It?" (MS).
Brentano, F. (1889) 2009. *The Origin of Our Knowledge of Right and Wrong*. Övers. R. Chisholm och E. Schneewind. London: Routledge.

7. För mer om den här synen på rationella val och ett försvar av den se Chang 2016.

- Chang, R. 2016. "Comparativism: The Ground of Rational Choice". I *Weighing Reasons*, red. Errol Lord och Barry McGuire, s. 213–40. New York: Oxford University Press.
- Gertken, J. och B. Kieseewetter. 2017. "The Right and the Wrong Kind of Reasons". *Philosophy Compass* 12, nr 5.
- Rabinowicz, W. 2008. "Value Relations". *Theoria* 74, s. 18–49.
- Rabinowicz, W. and T. Rønnow-Rasmussen. 2004. "The Strike of the Demon: On Fitting Pro-attitudes and Value". *Ethics* 114, nr 3, s. 391–423.
- . 2006. "Buck-Passing and the Right Kind of Reasons". *Philosophical Quarterly* 56, nr 222, s. 114–20.
- Skorupski, J. 2010. *The Domain of Reasons*. Oxford: Oxford University Press.